

A műhely mint inspiráló tényező

Patat Bence interjúja a magyar irodalom
holland fordítóival

kívül-belül

Januárban tartott háromnapos magyar műfordítói műhelyt az az összetartó holland közösség, amelynek kilenc tagja gyakorlatilag az összes magyar nyelvből dolgozó, jelenleg aktív műfordítót magában foglalja. A találkozót követően ötüket, Rebekka Hermán-Mostert, Cora-Lisa Sütöt, Alföldy Marit, Jannet Bosselaart és Frans van Nest sikerült mikrofonvégre kapnom, hogy műfordítói munkájukról és a magyar irodalom hollandiai múltjáról, jelenéről és jövőjéről beszéljünk.

► **Közületek többeket is családi kötelekek fűznek Magyarországhoz, de ettől még nem szükségszerű, hogy a nyelv és az irodalom is érdekeljen benneteket. Melyikötök hogyan került kapcsolatba a magyar nyelvvel és irodalommal?**

✓ **Rebekka:** Édesanyám holland, édesapám magyar. Otthon magyarul is, hollandul is beszéltünk. Hétéves koromig Erdélyben, a Mezőségeen éltünk. Iskolába aztán Hollandiában jártam, de érettségi után visszaköltöztem Erdélybe, ahol magyarul teológiát tanultam. Ezután visszatértem Hollandiába, ahol Groningenben elvégeztem a magyar szakot. Államközi ösztöndíjjal Budapestre kerültem, egy évig jártam az ELTE-re, majd részt vettem a Balassi Intézet műfordítóképzésén. Időközben elkezdtem dolgozni és fordítani. Budapestről Temesvárra költöztem, a férjemmel együtt. Leginkább műfordítónak tartom magam, bár lelkész is vagyok, gyülekezet nélkül. Temesváron inkább ebben a minőségemben ismernek. Helyettesíteni szoktam, ha úgy tetszik, „hobbiként” végzek szolgálatot. Jelenleg napközis tanítónak is dolgozom egy temesvári magyar iskolában.

✓ **Cora-Lisa:** Nekem is magyar az édesapám, aki 1956-ban került Belgiumba, majd – miután összeházasodott holland édesanyámmal – Hollandiába. Szüleim franciául beszéltek egymással, apukám a nővéreimmal együtt tanult meg hollandul. Mire én születtem, már jól tudott, sőt, addigra holland állampolgár is lett. Megtanított tízig számolni, meg a *Boci, boci tarkára*, de magyarul beszélni kevésbé. A gimnázium után a Képzőművészeti Főiskolán tanultam festészetet, és néhány évig csak festőként dolgoztam. Szerettem volna még tanulni, és mivel huszonegy évesen hobbiból elkezdtem foglalkozni a magyar nyelvvel, és a városunkban, Groningenben volt finnugor tanszék, úgy döntöttem, hogy elvégzem a magyar szakot. A diploma megszerzése után én is elvégeztem a Balassi Intézet műfordítóképzését, aztán Budapesten maradtam, ahol nyelvtanárként és műfordítóként kezdtem dolgozni. Jó pár éve a Károli Gáspár Egyetem holland tanszékén és fordítóképzésén oktatok nyelvet és fordítást.

✓ **Mari:** Én Magyarországról indultam. Tizennégy éves koromban édesanyám férjhez ment egy Hollandiában élő magyarhoz, így kerültem Hollandiába. Azelőtt semmi közöm nem volt Hollandiához. Itt jártam középiskolába, majd egyetemre, ahol latin–görög szakra jártam. Gondoltam, hogy ha már Groningenben tanulok, akkor bejárok a magyar szak óráira is, hogy némi magyar műveltségre is szert tegyek. Végül aztán a szakot is elvégeztem. Államközi ösztöndíjjal én is töltöttem egy évet Magyarországon. Utána egy ideig latint és görögöt tanítottam Hollandiában, majd fordítani és tolmácsolni kezdtem, először fordítóirodáknak, és mivel mindig is vonzott a műfordítás, amint lehetőségem lett rá, arra is vállalkoztam. Minthogy kizárólag műfordításból nem lehet megélni, a szakfordítás, a tolmácsolás és a műfordítás jól kiegészíti egymást.

✓ **Jannet:** Nekem nincs magyar családi kötődésem. Az egyetemen először jogot tanultam, majd külföldre mentem, pontosabban Magyarországra. Leányfalun egy idősotthonban dolgoztam, ott tanultam meg magyarul. Mivel Hollandiában a magyarral nem sok helyen lehetett foglalkozni, végül úgy döntöttem, hogy Groningenbe megyek a magyar szakra. A többieket is nagyrészt ott ismertem meg. Most idősgondozóként dolgozom, műfordítással kevésbé foglalkozom. Nagyon jó műfordítóink vannak, akik magyarból dolgoznak, és megbízás nem sok akad.

FRANS VAN NES (1969, Groningen), ALFÖLDY MARI (1962, Amszterdam), REBEKKA HERMÁN-MOSTERT (1976, Temesvár)

✓ Frans: A többiekhez hasonlóan én is Groningenben végeztem a magyar szakot, és elsősorban nyelvésznek készültem. Emellett vonzott a fordítói munka is. De aki úgynevezett „kis” nyelvekkel foglalkozik, annak amúgy is széles érdeklődési körrel kell rendelkeznie. Ahogy egy fordítónak is.

✓ **Történelmietlen kérdés, de adj magát: vajon mi lett volna, ha nincs Groningenben finnugor tanszék és magyar szak?**

✓ Mari: Talán két kollégánkat leszámítva mindenki Groningenben tanult. Sajnos a groningeri magyar szak és finnugor tanszék már nem létezik, és az egész holland nyelvterületen sincs már sehol, Flandriában sem. Elképzelhető, hogy én a magyar szak nélkül is fordító lettem volna, talán Rebekka is, de a többiek, akik az egyetemen kezdtek magyarul tanulni, aligha.

✓ Rebekka: Ha nem lett volna a groningeri magyar szak, rengeteg fordítás, tanulmány és egy egész szakmai és emberi kapcsolatrendszer nem létezne. Sok fontos kezdeményezés helye volt, aminek ma is látjuk jó eredményét.

✓ **Tudjátok-e, mikor kezdődött a magyar irodalom fordítása közvetlenül magyarból? Kik a nagy elődeitek?**

✓ Rebekka: A holland–magyar kapcsolatok az első világháború után kezdtek intenzívebbé válni. Az elmúlt években sokat lehetett hallani a gyermekvonatokról és egyéb segélyakciókról. Ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy a gyerekek révén komolyabb kapcsolatok szövődtek, amelyek generációkon átívelő módon is megmaradtak. Talán komoly irodalmi fordítások akkor még nem születtek, de egyértelműen elkezdődött a megismerkedés a két nép között.

✓ Frans: Talán az elsők közé tartozott A. S. C. Wallis a 19. század második felében, aki a férje révén tanult meg magyarul, és többek között Petőfi Sándortól, Arany Jánostól, Tompa Mihálytól fordított verseket, de *Az ember tragédiáját* is ő fordította hollandra. Később a gyerekvonattal Hollandiába érkező Sivirsky Antal és az 1956-tól Hollandiában élő Dedinszky Erika, illetve a '70-es évektől Henry Kammer, aki Groningenben tanított is minket. Ő rengeteget fordított magyarból, többek között Gárdonyi Géza, Kosztolányi Dezső, Esterházy Péter, Nádas Péter, Konrád György műveit.

✓ **Változik-e az utóbbi időben a magyar irodalom iránti érdeklődés? A korábbiakhoz képest milyen tendenciákat érzékeltek?**

✓ Mari: Úgy látom, hogy az utóbbi időben valamelyest megcsappant iránta az érdeklődés, vagy legalábbis a holland kiadók nehezebben adnak ki magyar műveket. A '90-es években nagyon népszerű volt Konrád György, szerepelt is egy tévéműsorban, értelmiségi körökben mindenki ismerte a nevét. 2000-tól lett népszerű Márai Sándor, akitől nekem volt szerencsém fordítani néhány kötetet. Persze utána Kertész Imre Nobel-díja is segítette az érdeklődés fellendülését. Az is érdekes, hogy miután Márai óriási siker lett, egyszer csak a régebbi szerzők iránt is megnőtt az érdeklődés, ide tartozott Kosztolányi Dezső (akinek már léteztek hollandra fordított szövegei), Ottlik Géza, Szerb Antal és mások.

✓ Rebekka: A januári műhelyünkön jelen volt az egyik kiadó vezetője, aki nem tagadta, hogy Magyarország imázsának romlása gondot jelent, de ez csak egy negatív tényező a sok közül. A 2000-es évek végi gazdasági válság után megakadt a magyar könyvek kiadása, bár az olvasási kedv a statisztikák szerint nem csökkent. A nyomtatott könyvekből viszont kevesebb fogy, nő az e-könyvek és a hangoskönyvek fogyasztása.

✓ **Milyen holland kiadók jelentenek meg magyar irodalmat? Vannak, amelyek rendszeresen adnak ki magyar könyveket?**

✓ Frans: A kisebbek nem annyira. Néhány nagyobb kiadó, több közepes ad ki magyar műveket. Korábban a kisebb Van Gennep és a közepes Wereldbibliotheek jártak az élen, ezek sok magyar íróat adtak ki, de most már kevésbé (utóbbi adja ki Krasznahorkai könyveit).

✓ Cora-Lisa: Gyakori, hogy egy-egy kiadó megjelentet egy magyar könyvet, és aztán többet nem. Sokan adtak ki pár magyar művet, de olyan nincs, amelyik kifejezetten magyar irodalommal foglalkozna.

✓ **Azok a kiadók, akikkel együttműködtök, nyitottak a javaslataitokra? Mennyire gyakori, hogy a ti ajánlásotokra adnak ki magyar könyveket?**

✓ Rebekka: Nagyrészt a kiadók válogatnak, sokszor angol fordítások alapján. Például Bánffy Miklós Erdély-trilógiájának holland változata is úgy jött létre, hogy a kiadó idős igazgatója angolul olvasta, és nagyon szerette volna megjelentetni. Előfordul, hogy kiadók lektori jelentést kérnek egy-egy könyvről, de csak egyetlen esetről tudok, amikor az én jelentésem nyomán a művet ténylegesen le is fordították.

✔ Mari: A kiadóknak eléggé határozott elképzeléseik vannak arról, hogy mit szeretnének kiadni. A huszon-egynéhány általam fordított könyvből talán csak Ottlik Géza *Iskola a határon* és Kaffka Margit *Színek és évek* című műve jelent meg az én kezdeményezésemre. Hosszú éveken át sikertelenül próbáltam győzködni a kiadókat, hogy adják ki Krasznahorkai László *Az ellenállás melankóliája* című kötetét, és végül ettől függetlenül kértek fel a *Sátántangó* fordítására, ez lett az első hollandul megjelent műve.

✔ **Ezért a munkáért a holland műfordítói díjat is megkaptad.**

✔ Mari: Igen, bár szerintem *Az ellenállás melankóliája* még nehezebb feladat volt, de az a fordítás később született meg, és akkorra már elnyertem a díjat. Megjegyzem, hogy Hollandiában a kiadók az angol mellett németül is olvasnak tájékozódás céljából, ráadásul németül viszonylag sok magyar mű jelenik meg.

✔ Cora-Lisa: Ez igaz, de hiába volt sikeres Bartis Attila *A nyugalom* című regényének holland fordítása, a kiadót nem lehetett meggyőzni a *Vége* megjelentetéséről, holott a PIM ösztöndíja révén készíttettem belőle fordításrészletet, a kötetet németre is lefordították, sőt, Németországban egy időben a hónap könyve is volt. Én még soha nem jártam eredménnyel, amikor én kerestem meg kiadókat ötletekkel. Egyébként úgy tűnik, hogy gyakran a véletlen vagy egy konkrét személyen múlik, hogy mi kerül a kiadók látóterébe. A Terras irodalmi folyóirat volt főszerkesztője például a magánélete révén ismerkedett meg Magyarországgal és magyar szerzőkkel, neki köszönhetem, hogy Pilinszky János és Radnóti Miklós írásait fordíthattam.

✔ Frans: Én néhány alkalommal sikerrel jártam már két kiadónál, igaz, nem magyar, hanem ész könyvekkel. A kisebbek talán nyitottabbak a fordítók ötleteire.

✔ **Hollandiában mi nevezhető sikeres magyar könyvnek az elmúlt időszakban? A holland olvasók általában kit ismernek a magyar szerzők közül (ha van ilyen)?**

✔ Rebekka: Bánffy Erdély-trilógiájának első része legalább három újranyomást ért meg, talán négyet is. Valószínűleg a kiadó nem annyira hitt a műben, mint az első kötet megjelenése után nyugdíjba vonuló igazgató. Az, hogy végül hét évvel később megjelenhetett a második, tavaly pedig a befejező rész is, talán főként az olvasók nyomására történhetett. Jó páran levélben kérték a kiadót, hogy adja ki a további részeket. A könyv könyvtárakban akár hónapokra előre le van foglalva.

✔ Mari: A '90-es években Konrád György számított ismertnek, később, a 2000-es években Márai Sándor. *A gyertyák csonkig égnek* című regényéből bő negyedmillió példány elkelt, és nem a reklám miatt, hanem azért, mert a Bánffy-trilógiához hasonlóan az emberek egymásnak adták tovább. Az utóbbi években Krasznahorkai Lászlónak van nem nagy, de annál lelkesebb rajongótábora.

✔ **Rebekka és Mari, ti mindkét irányba, azaz hollandról magyarra is fordítottatok.**

✔ Mari: Én sokat fordítottam magyarra is, csak nem irodalmat. Megkeresett egy kiadó, és végül három flamand gyerekkönyvet vállaltam el. Kihívást jelentett, mert sokkal több rutinom van a másik irányban. Ezenkívül egy auschwitz-i visszaemlékezést fordítottam le magyarra. Azért azt is hozzá kell tenni, hogy Hollandiában a magyar műfordítói honoráriumokból megélni lehetetlen, tehát ezeket a munkákat leginkább kedvtelésből végeztem el.

✔ Rebekka: Könyv formában egyetlen képeskönyv, *Az egértanya – Samu és Juli* jelent meg a fordításomban. Tudatosan nem fordítok magyarra, mert sok hozzáértő szakember létezik, akik hollandról kiválóan fordítanak. Bár teljesen kétnyelvűnek érzem magam, de a holland irányában valamivel nagyobb a biztonságérzetem.

✔ **Úgy tudom, Hollandiában egyedi műfordítás-támogatási rendszer létezik. Mesélnétek erről egy kicsit?**

✔ Rebekka: Az állami kasszából minden évben tekintélyes összeg vándorol a holland irodalom alkotóit támogató alapítványhoz. Szerzők, illusztrátorok, műfordítók pályázhatnak ösztöndíjra ennél a szervezetnél. Ha van szerződésed egy műfordítói munkára, akkor benyújthatsz pályázatot, és ha azt megfelelőnek találják, akkor az komoly mértékben kiegészíti a kiadó által fizetett műfordítói javadalmazást.

✔ Mari: A műfordítók szervezete megállapodott a kiadók szervezetével, és elfogadtak egy szabványszerződést, amely többek között egy minimális szódíjat is magában foglal. Az ösztöndíjra pedig csak az pályázhat, aki ilyen szerződést kötött a kiadójával. A támogatás összege lehet még egyszer annyi, mint amennyit a kiadó fizet, vagy egy nehezebb szöveg – például Krasznahorkai-mű – esetén akár a másfélszerese is, tehát egyáltalán nem elhanyagolható. Ha lennének folyamatosan műfor-

JANNET BOSSELAAR (1965, Groningen), CORA-LISA SÚJTÓ (1969, Bedum)

dítói megbízások, mint ahogy magyarból nincsenek, akkor ebből az államilag is támogatott tevékenységből tisztességesen meg lehetne élni.

► **Mondanátok pár szót a magyar műfordítói műhelyetekről? Nagyon izgalmas, hogy ennyire összetart ez a kis közösség.**

☑ Cora-Lisa: Nagyon régen is volt már két műfordítói szeminárium, 2005-ben például Antwerpenben találkoztunk.

☑ Mari: Igen, az idej januári előtt öt évvel, 2018 januárjában pedig Amszterdamban tartottuk a műhelyt. Egy műfordítóképző szervezet, a Vertalersvakschool képzéseket tart különböző nyelvekből. Mivel a magyar képzés iránt érdeklődők egy része nem Hollandiában élt, és nem tudtunk volna hetente egy este összegyűlni, a képzés egy egyhetes blokkban valósult meg.

☑ Jannet: Mari vezette a programot. A balatonfüredi Fordítóházhoz hasonló amszterdami fordítóházban kaptunk helyet, ahol néhány magyar szöveg fordításával foglalkoztunk, emellett pedig előadásokat hallgattunk meg. Végül az ott megvitatott és más szövegekből jött létre közös munka eredményeként a *Waar woont de haat? (Hol lakik a gyűlölet?)* című novelláskötet, amely huszonegy, frissen lefordított szöveget tartalmaz.

☑ Rebekka: Az idej alkalmat mi magunk szerveztük, rövidebb és lazább lett, mint az előző. Egy kicsit olcsóbb is, mert az annak idején a novelláskötetre kapott jelképes összeget félretettük, és egy alapítványi ösztöndíjjal kiegészítve ki tudtuk bérelni a helyszínt három napra, mindenki maga fizette az utazását és a szállását, és nagyon jól éreztük magunkat. Nagyon kellemes és hasznos volt. Tervezzük, hogy belátható időn belül újra találkozunk és együtt dolgozunk valamin. Jó megbeszélni a fordítási problémákat olyanokkal, akik hasonló cipőben járnak. A műfordítói munka magányos tevékenység, egyedül vívjuk meg a harcainkat, ezért jólesik találkozni, eszmét és információkat cserélni a többiekkel.

☑ Frans: Nagyon hasznos a műhely, akár olyanoknak is, akik éppen más nyelvből fordítanak hollandra. Jó, ha néha szavakba kell önteni, bizonyos helyzetekben miért választjuk ezt vagy azt a megoldást.

► **Készül-e mostanában új fordításotok? És kitől vagy mit fordítanátok szívesen?**

☑ Rebeka: Még a covid-járvány alatt adtam be egy pályázatot a hollandiai Irodalmi Alaphoz azzal a céllal, hogy női szerzőktől fordítsak szövegeket, mert volt egy ilyen hiányérzetem. Az ötletet támogatták, most Gazdáné Mátyus Melindától, egy itt, Romániában élő, modern szerzőtől fordítok egy novellát. Visky András *Kitelepítés* című munkáját már régóta vártam, nagy örömmel fordítanám hollandra.

☑ Cora-Lisa: Én is kaptam egy ösztöndíjat a covid-évek alatt. Mészöly Miklós *Film* című könyvét kezdtem el fordítani, már régen szerepelt a kívánságlistámon. Ezt szeretném befejezni, és kiadót találni hozzá, de az elmúlt időben nem sok időm jutott rá. Szabó Magda *Freskó* című regényével is nagyon szívesen foglalkoznék.

☑ Jannet: Szabó Magdának egyébként a '60-as években több könyve is megjelent hollandul. Nekem is lennének vágyaim, hogy mit fordítanék, de lehet, hogy ezekre majd a nyugdíj után fog sor kerülni.

✔ Mari: Júniusra kell elkészülnöm a következő Krasznahorkai-könyvvel, a *Herscht 07769*-cel. Szerintem szégyen, hogy Nadas Péter könyveit a '90-es évek óta nem adták ki hollandul. Nagyon szívesen lefordítanám a *Párhuzamos történeteket* és a többi későbbi művét is. Régen próbálom a kiadókat sikertelenül rábeszélni Spiró György *Fogságára* is, és más ötleteim is vannak.

✔ Frans: Darvasi László szövegeit nagy örömmel fordítottam. A *Virágzabálók* című regényének egy részét már lefordítottam, de a kiadó egyelőre túl vastagnak (költségesnek) találta. A klasszikusok közül szívesen bemutatnám Babits Mihályt.

✔ **Mindannyiótoknak sok sikert a folytatáshoz!**

•

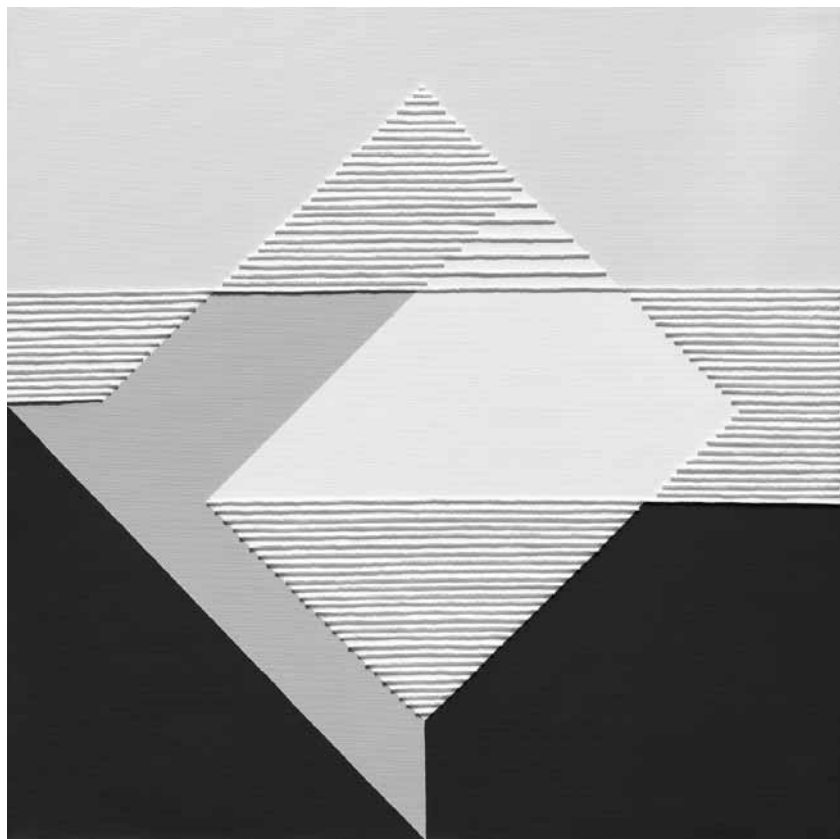
ALFÖLDY MARI – megszámlálhatatlan magyar szerző holland hangja. Többek között Kaffka Margit, Márai Sándor, Ottlik Géza, Zilahy Péter, Konrád György, Borbély Szilárd, Závada Pál, Kertész Imre és Krasznahorkai László regényeit fordította. Kosztolányi-fordításáért elnyerte a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét, Krasznahorkai-fordításáért pedig a holland műfordítói díjat. Az Amszterdami Magyar Szalon vezetője.

JANNET BOSSELAAR – Szepes Mária *A vörös oroszlán* című kötetének, valamint Háy János *A Gézagyerek* című novellájának holland fordítója, emellett Rozgonyi Piroskával közösen Sziij Ferenc verseiből is fordított. Részt vett a holland–magyar kéziszótár készítésében, és idősgondozói munkája mellett magyar nyelvet is tanít kezdőknek.

REBEKKA HERMÁN-MOSTERT – sok egyéb mellett Dragomán György, Mosonyi Aliz, Bánffy Miklós, Gárdos Péter, Forgách András prózáját, Kányádi Sándor, József Attila, Ady Endre és Pilinszky János verseit fordította hollandra.

FRANS VAN NES – többek között Márai Sándor, Karinthy Frigyes, Rubin Szilárd, Szvoren Edina, Darvasi László és Vámos Miklós műveit ültette át hollandra.

CORA-LISA SÜTŐ – Kondor Vilmos, Bartis Attila, Al Ghaoui Hesna kötetait fordította hollandra, emellett számos szerző, például Szécsi Noémi, Nadasdy Ádám, Péterfy Gergely novelláiból és esszéiből, illetve Pilinszky János és Radnóti Miklós verseiből készített fordításokat.

SERÉNYI H. ZSIGMOND, *Horizon-fragment*, é. n., akril, vászon, zsínór, 50x50 cm

◀ **BRÓZKA MAREK, Modern atlasz, fém, kő, fa, 20x20x190 cm**